

INSTITUCIONI KULTUROR I ALEVIVE DHE BEKTASHIVE

A. Vlerësime:

Njerëzimi gjatë historisë së tij ka hulumtuar shkaqet për ekzistencën e tij. Pyetjet, pse dhe për çka e kanë ndërtuar historinë e civilizimit, besimin dhe doktrinat filozofike, si përfundim ato kanë përmbajtur prova për domethënien materiale. Në Greqi, në Egjipt, në Babil, në Kinë, në Indi dhe në vënde tjera në këtë mënyrë është zhvilluar mendimi. Te nocionet ekzistimi-bota-jeta vendin kryesor e mer njeriu. Njeriu me kapacitetin e tij të menduar është dinamika e jetës shoqërore. Njeriu, në jetën e tij, bashkë me sistemin dhe institucionet të cilat i ka themeluar paraqitet si vlerë shoqërore. Socializimi i njeriut e paraqet edhe anën psikologjike të njeriut. Hulumtimet e botës së jashtme, dëshira për shpjegime të paraqet fazat e univerzumit. Derisa shkollat në historinë e mendimit, ontologjitë e veta të spjegojnë në mënyrë integrale, sistemet e mendimit dhe fesë të Alevitë dhe Bektashitë, janë të zhvilluar duke marrë njeriun si qendër.

Problemet në lidhje me jetën nuk i zgjedhin në botën fizike dhe deri sa të shpjegojnë njeriun ideal, njëherit edhe e edukojnë. Njeriu i formuar, në teorinë e terminologjisë së brendshme, paraqet shembull në vlerën njerëzore. Si kundërshtim në aspektin tradicional krijësi-krijesamateria, Alevi-Bektashjanët kanë dhënë shpjegime në paralelën vetmuar-kolektivi (Si një trup i njëjtë). Alevi-Bektashjanët që njeriun e marrin si pikë kryesore në strukturën ontologjike-pistemologjike, propozimet të cilat kanë përmbajtur njeriu i zotit, nga ana e Alevive dhe Bektashive është pranuar si manifest. Mendimi i Haxhi Bektash Velit duke filluar në shekullin XIII, “në bisedime nuk pyetet mashkulli apo femra” ka dhënë kontribut të madhë në fenomenin njeri. Alevi-Bektashjanët, pa bërë dallime në raport me gjininë, racën, kombin, fenë, vërtetën e llogaritë se e plotëson njeriun. Ai i ka të mbledhur rreth e rrotull pranë vehtes mendimit dhe profilin fetar, njëjtësinë, ndarjen si trimëri. Para se të gjithave në Anadoli, në Ballkan dhe në Afrikën veriore Alevi-Bektashizmi u bë realitet kulturor, historik dhe fetar. Me pjesëtarët e tij, të cilët u shpërngulën në Europë, Amerikë dhe Australi, u bë realitet botëror. Sistemet mendim-feja të Alevitë dhe Bektashitë në Anadoli, duke filluar nga shekulli XIII zuni themelin. Haxhi Bektash Veliu, si dhe dervishët me personalitetet karizmatike historike me titujt dede, baba sulltan u bënë prototipët e sistemeve Bolevi Bektashjanve. Haxhi Bektash Veli, si udhëheqës i cili posedonte teorinë e Hoxha Ahmed Jesevit i cili ka jetuar nga gjysma e dytë e shekullit XI deri te gjysma e dytë e shekullit XII, e ka zhvilluar këto ide-mendim në Anadoli. Shekulli i XIII është kthesa e rëndësishme për kulturën dhe historinë në Anadoli. Haxhi Bektash Veliu dhe grupi i dervishëve i cili organizohej rreth tij, zhvillohej mënyra për zgjidhjen e problemeve si politike, ushtarake

sociale, ekonomike , kulturore dhe të tjera në Anadoli. Teorija, si e kundërta e dominacisë e paradoksit mendim-feja në shekullin e mesëm, ofroj modelin e cila e largon jetërsimin e njerëzve.

Alevitë dhe Bektashitë, i kanë zgjedhur zgjedhimet e mosmarveshjet brendshme dhe të jashtme në një univerzium simbolik. Këto mjete për tregime mundën të shihen në veprën Velajetname e cila është përgatitur në emër të Haxhi Bektash Veliut. Simbolika në tekst, përshkrimi i pëllumbit të bardh është shembull bazë të mendimit të Haxhi Bektash Veliut. Misionet e mendimeve-historike të Haxhi Bektash Veliut dhe udheqësit nga Horasani, mund të shihen në aktivitetet të cilët i bëjnë në Anadoli dhe në Ballkan. Dervishët të cilët janë të arsimuar te Haxhi Bektash Veliu në shekullin e XIII janë dërguar në Anadoli dhe në Ballkan për t'i përfaqësuar sistemet mendim-feja. Në këtëve kontekst, Gyvenç Abdal është dërguar në Gymyshhane –Kyrtyn Harshit , Karadonlu Xhan Baba në Sivas – Erzinxhan, Koluuçëk Haxhim Sulltan në Ushak, Sejjid Xhemal Sulltan dhe Resul Baba në Kytahja-Afjonkarahisar-Eskishehir (Në lindje të Egesë) Sari Ismail në Denizli, Sari Salltëk në Ballkan (Në Europën lindore). Të gjithë udhëheqësit, kanë ushtruar ndikim nga personalitetet në aspekt shoqëror dhe fetar. Emrat e personave të lartpërmendur, për arsye të funksioneve që i kanë kryer, pas qindra vitesh ata emra përmenden. Emri i Sari Salltëk përmendet në Ballkan, në Romani (Babadag), në Bullgari, në Maqedoni, në Kosovë dhe në Shqipëri, ku gjithkund janë dhënë emrat e tyre në vende të shenjta. Pjesëtari tjetër i quajtur Gyven. Abdall për misionin e njejtë është i dërguar në Gymushane Kurtun Harshit. Gyvenç Abdalli i cili e themeloi fshatin Tashlxha në Harshit duke filluar nga Kurtuni, zgjeroi organizimin socio-historiko-mendimorë deri në detin e zi. Çepnit të cilët filluan nga fshati Tashlik për një kohë të shkurtër, arritën sukses të ushtrorë mbikqyrje në vendet urbane të inopit. Me ndihmën e Gyvenç Abdallit, Çepnitë e ruajtën identitetin mendimor-fetar.

Për t'u analizua zhvillimi historiko-fetare të Alevi –Bektashjanve, duhet të theksojmë disa shembuj nga jeta e dy udhëheqësve. Me atë mundemi të analizojmë fitimin në emër të njeriut dhe shoqërisë të cilën e solli teoria. Alevi-Bektashizmi, e cila nuk mer asgjë si bazë p.sh. as fuqi politike, ekonomike as ushtarake duke mbetur jashtë nga dominimi i hegjemonizmit, ka zhvilluar aspektin njerëzor ndaj fenomenit jeta dhe njeriu. Me këtë, Alevi Bektashizmi ofron kontribut në civilizimin e përbashkët. Përfaqësuesi më i njohur të mendimit të Haxhi Bektash Veliut në shekullin e XIII është Junus Emre.

Fjalë e Junus Emres:

“U bëra mish dhe asht, dhe u paraqita si Junus”

Të Pir Sulltan Abdallit në shekullin XVI

“ Katër gjëra janë që vëllahut i duhen shumë

Njëra është dituria, njëra fjala, njëra fryma, njëra instrumenti”

Të Shah Hatajit në shekullin XVI

“U hodha nga një kandil në tjetrin kandil

U bëra dhe’ dhe u shpërndava nëpër botë

Një kohë isha drejt mbeta me të drejtën

Më ra zjarri në shpirtin tim, u dogja nga zjarri dhe erdha.”

Janë strofët ku në mënyrën më të mirë e tregojnë kuptimin e Alevi–Bektashjanve. Fjala te Alevi ektashajnët, nuk mbeti vetëm në literatur dhe art, por ajo u shëndrua në shprehje sociomendimore. Në këte kontekst, poezia dhe muzika, janë dy mjete bazë të të kësaj teorie. Aftësia e zhvillimit të diturisë, i ka formuar si Junus Emren, Pir Sulltan Abdallin, Shah Hatajiun, Kajgusuz Abdallin, Virani Abdallin, Jeminin, Kul Himmetin si dhe qindra të tjerë. Nga këta poetë, është bartë dituria e njerëzve që teoria të i mësoi njerëzit si ta zgjedhin njeriun, jetën, fenë dhe shoqërinë. Gjatë procesit historik në zhvillimin e traditës së dashuruesve sa ka kontribua fjala, ashtu edhe muzika. Me Terminologjinë e brëndshme të quajtur Telli Kur’an është shëndrua në frymën, thënien dhe në shprehje. Me ate, në historinë e Alevi Bektashizmit, letërsia dhe muzika nga aspekti i disiplinës shkencore është terreni më i rëndësishëm i veprimit.

Për shkak se Alevi Bektashizmi njeriu, dashuria ndaj zotit, barabarësia, nd arja, dhe vlera të tjera të cila i ka marrë si bazë , gjatë historisë, u gjetë në përplasje me pushtetin, me kullturën dominante, si dhe me reagimin e feve. Shoqëria alevite, e cila përmbante shumicën e nëpër vendet rurale, përfaqësonte identitetin mendimo-fetar jashta qendrës. Duke mos u larguar nga jeta dhe realiteti sociale, ushtroj misionin e popullatës e cila jetonte në periferi. Institucionet fetare u bënë realitete bazë e Alevizmit. Alevizmi zhvilloj dy statusa themelor në sistemin e brendshëm të tij, si që janë “dedelëk” dhe “taliplik”. Në mes votrave alevite, të quajtura votrat fetare-dede, forma e strukturalizimit dorë për dorë, dorë Hakkut u disiplinua hapësira fetare, kulturore dhe sociale.

Bektashizmi me ritualet e Ballëm Sulltanit është organizuar në cilësinë e sistemit mendimfeja me institucione dhe status të përcaktuara. Me principet dhe vlerat që i ka gjetur te personaliteti i Haxhi Bektash Veliut, Bektashizmi te teqetë ofrohet deri te njerëzimi botëror. Gjatë procesit historik, te qendrat qytetare, në mënyrë të organizuar, Bektashjanët tregojnë

ekzistencë aktive. Dhe në kohën e sodit, Bektashizmi në territorin Ballkanik, vazhdojnë ekzistimin e tyre në lanin historik, institucional dhe fetar. Bektashizmi gjatë shekullit XIV-XV u organizua edhe në Afrikën e veriore me ndihmën e Kajgusuz Abdallit. Teqeja Bektashjane në Egjypt e cila përmendet me emrin e Kajgusuz Abdallit në regjione ka prezentua qendër të rëndësishme. Ne shekullin XXI, Bektashizmi u transmetua në Europë dhe Amerikë nëpërmjet përfaqësuesve të tyre. Bektashizmi, në regjione të ndryshme është organizuar nëpërmjet njësisive të veta fetare. Dede Baba, halife Baba, baba, dervish, muhip dhe ashik janë karakteristika tradicionale të Bektashizmit.

Sistemet të mendimit dhe fetare të cilat i përshkruajtëm me pika të shkurtra, me ndihmën e udhëheqësive, Alevi Bektashizmi u drejtua kah civilizimi. Alevi Bektashizmi është iniciativë për ërshkruajtjen e njeriut dhe shoqërisë ideale. Shekulli XX, është periudha ku shoqëritë, allafaqohen me kapitalizmin dhe me tentimet që bota të bëhet sistem njipolar. Në kohë ku humbën vlerat e njeriut, njerëzimi ballafaqohet me probleme sociale, ekonomike politike dhe kulturore. E kundërta e kësaj, vlera të cilën Haxhi Bektash Veliu i jepë njeriut, pastërtia e mendimit dhe fesë e Junus Emres, Dëshira për jetë e Pir Sulltan Abdallit, afërsia e realitetit e Edib Harabiut, janë vlera të cilat janë të domosdoshme për ruajtjen e esencës së njeriut dhe për zhvillimin e civilizimit. Institucioni i Alevive dhe Bektashive u themelua në vitin 1997 në Gjermani për t'u ushtruar misioni mendimor historik. Institucioni, ka planifikuar hulumtimin e realitetit të Alevi bektashizmit në kornizat shkencore, ka analizuar procesin historik të tij, dhe i ka vërtetuar burimet gojore dhe shkrimore. Institucioni kulturor të Alevi Bektashizmit, nisur nga akti se është realitet fetar, jepë përparësi në vazhdimin e besimit historik dhe strukturës mendimore të Alevive dhe Bektashive. Në mes qellimeve më të njohura, Institucioni në pjesmarësit me fenë e Alevi Bektashjanve, dëshiron t'ua mësojë ritualet, praktikën fetare dhe

filozofinë e saj. Në këtë kontekst, Institucioni në Gjermani, përveç shërbimeve shkencore, ofron poashtu edhe shërbime fetare dhe kulturore. Ky institucion, duke mbrojtur strukturën historike të sistemeve mendimore fetare, dëshiron të bëhen kritikë në baza shkencore. Vetëm në këtë mënyrë, tubimi Alevi Bektashjanve, mund të kuptoj këshillën e Imam Aliut ku thotë:

“Do t'i bëhem rob ati që më mëson një shkronjë”

Dhe këshillën e Haxhi Bektash Velit:

“Rruga pa arsim është rruga në ersirë” i pranon dhe i shfritëzon në jetën e tij.

Qëndrimi shkencor dhe metodika do të përmisojnë të gjitha shpekullimet të cilat drejtohen kundër Alevi Bektashizmit deri në ditën e sodit.

B. Qellimet dhe veprat

Institucioni Kulturor Alevi dhe Bektashi, dëshiron që profili fetar i Alevi Bektashjanve të hulumtohet në bazë shkencore. Gjatë historisë, Alevizmi dhe Bektashizmi që e ka përfaqësua njeriun dhe vlerat, për arsye shkaqesh politiko kulturore dominante, të cilat i ka krijuar mendimi dominant, Institucioni nuk gjeti mundësi t'a tregoj mendimin filozofik të saj. Në shekuj me radhë, qendrat për mendim dhe fe kanë qenë në mbikqyrje, burimet dhe dokumentet në lidhje me teorinë janë asgjësuar, a bashkësite e besimit alevi u detyruan të shpërngulën dhe poashtu i u dhanë edhe sanksione tjera. Në shekullin XXI u paraqitë nevoja për hulumtime shkencore të Alevive dhe Bektashive. Arkivimi i burimeve gojore dhe shkrimore në lidhje me Alevitë dhe Bektashitë prezenton bazë për hulumtime shkencore. Faza e parë e arkivimit është vërtetimi i urdhërit, lejes, dhe dokumentit për posedim. Sidomos dokumentet historike në vatrën ku gjenden dedet, kanë rëndësi të madhe në lidhje me vërtetimin e zhvillimit historik të vatrave, dhe mardhënieve në mes këtyre vatrave. Dokumentet e shkruara në lidhje me vatrën ku gjenden dedet, janë materiale primare për të kritikuar dimensionin historik të Alevive. Dimenzioni tjetër në arkivimin është evidentimi i të dhënave primare si që janë nefese, velajetnameja, xhonku dhe divanet në kuptimin e evolucionit filozofik të Alevive dhe Bektashjanve. Është realitet se se Alevit dhe Bektashitë kanë traditë literature dhe muzikore të pasur. Gjatë hulumtimeve të Alevive dhe Bektashive, padyshim se në evidentimin për arkivim duhet bashkangjitur muzika e Alevive dhe Bektashive e cila ka arritur nivel estetiko-mendimor. Në atë mënyrë, nëpërmjet historisë deri sot ajo që është e përcjellur gojarisht, do të vërtetohen faktorët të cilët janë bazë dinamike për historinë mendimore të Alevive dhe Bektashive.

Evidentimet të cilët do të merrën gjatë arkivimit, Institucioni i Alevive dhe Bektashive mendon se ato të dhëna duhet të analizohen nga aspekti filozofik, sociologjik, antropologjik, skenca popullore, literatura dhe muzika.

Në atë mënyrë do të sigurohet kritika e burimeve të Alevive dhe Bektashive nga aspekte shkencore të ndryshme. Prandaj Institucioni Kulturor i Alevive dhe Bektashive, mbanë lidhje institucionale me universitetet dhe i ngrin në nivelin akademik. Institucioni, në programet shkencore, ku ekzistojnë temat me Alevi Bektashjanët, me ato shkenctar mban lidhje të vazhdueshme dhe në atë mënyrë mundëson zhvillimin e lidhjeve në mes botës shkencore dhe Institucionit. Institucioni Kulturor i Alevi Bektashjanëve, tezat magjistraturale dhe tezat doktorate që ushtrohen në universitete, i llogaritë si mjaftë me rëndësi në aspektin shkencor Shtypi i këtyre punëve shkencore, ka rëndësi të madhe në raport me zhvillimin e literaturës, dhe

plotësimin e tipologjisë dhe terminologjisë së Alevive dhe Bektashive. Në këto vepra akademike duhet t'i jepet përmbajtje, përshkak arsimimit të profesionistve e pjesmarësve Alevit dhe Bektashit. Nji nga problemet më të mëdha të Alevive dhe Bektashive është numri i vogël i personave në nivel akademik të cilët kanë punuar në këtë temë. Institucioni kulturor i Alevive dhe Bektashive ka futur në programin e aktiviteteve të saj, publikimin e një reviste ku edhe do t'i shtypë këto punime. Revista, e cila do të shtypet nji herë në gjashtë muaj , duhet të posedoj kriteriume ndërkombëtare shkencore. Revista e cila do të jetë e shtypur në gjuhën Turke dhe Shqipe, rezimetë e saja do të jenë në gjuhën Angleze. Revista do të ketë recenzent të cilat janë profesionist dhe me tituj shkencor andaj kjo revistë do të ketë karakteristikën e revistës me recenzim. Për atë arsye me shpërndarjen e saj te njerzit, për Institucionin kulturor të Alevive dhe Bektashive.

Shtypi i kësaj reviste do të ketë rëndësi të madhe.

Institucioni Kulturor i Alevive dhe Bektashive në programin e saj të veprave shkencore ka futur punë shkencore hapsinore. Vazhdimi i punës shkencore hapsinore në Anadoli dhe Ballkan ka rëndësi të madhe në lidhje me zbulimin e burimeve gojore dhe shkrimore të Alevive dhe Bektashive. Gjatë hulumtivate shkencore, janë zbuluar shumë të dhëna në lidhje me historine e teorisë së Alevive dhe Bektashive. Në të ardhshmen, priten që të zbulohen edhe të dhëna më të reja. Sidomos gjatë punëve shkencore hapsinore, pritet që të gjenden të dhëna në lidhje me aktivitetet e vatrave ku gjenden dedet, me ritualet e tyre si dhe faktorët në lidhje me traditën e dashurive. Do të bëhën verifikime në lidhje me materijalin gojor dhe shkrimor për personat historik dhe harizmatik nga historia e teqeve bektashjane. Ajo do të mundësoj kuptimin më të qartë të strukturave të sistemeve fetaro-mendimore nga aspekti historik, mendimor dhe fetar. Si një punim tjetër shkencor e cila është e ngjajshme në punën shkencor hapsinore llogaritet dhe katalogjizimi i teksteve të Alevive dhe Bektashive në univeristete botërore dhe bibliotekat ndërkombëtare. Institucioni kulturor i Alevi Bektashjanve, në suaza të programit do të bëj katalogje të dhënat të cilat do t'i futsë në arkiv.

Institucioni kulturor i Alevive dhe Bektashive ka mardhënie shkencore, akademike me njerëz të cilët janë nga vëndet e ndryshme të botës, të Evropës dhe Turqisë të cilët ushtrojnë punime shkencore. Me ndihmën e këtyre raporteve , Institucioni kulturor i Aleviv dhe Bektashive me intervale të caktuara organizon simpoziume, konferenca, dhe panele. Institucioni kulturor i Alevive dhe Bektashive, me përmbajtjen e profesionistve ushtron punë akademike në qendër të Gjermanisë. Në suaza të punës së Institucionit kulturor të Alevive dhe Bektashive ekzistojnë aktivitete kulturoro fetare. Misioni themelor i Institucionit kulturor të Alevive dhe Bektashive është ustrimi i praktikës fetare, ritualet themelore të Alevive dhe

Bektashive. Në këtë kontekst, në muajin muharrem, nevrüz dhe në ditën e Shën Gjergjit, të cilat llogariten si datume me rëndësi ushtrohen aktivitete kulturore, që është funksioni themelor i institucionit. Institucioni kulturor i Alevive dhe Bektashive, i cili është institucion i cili ushtron punë shkencore, fetare dhe kulturore sipas temave të caktuara. Institucioni do të vazhdoj edhe në të ardhmen me njohjen e njerëzve me sistemet mendim fetare dhe përcjelja e tyre në të ardhmen. Ajo që është më me rëndësi për Institucionin kulturor të Alevive dhe Bektashive është që njeriu të kuptohet pa dallim, dashuria si një gjë e shenjtë dhe kontributi i Alevive dhe Bektashive në këtë aspekt në botë të vazhdoj